

Watervogeltelling in januari 1990

Waterfowl census in January 1990

L. M. J. VAN DEN BERGH

De midwintertelling van 1990 omvatte in ons land de periode van 6-22 januari, maar de meeste tellingen werden uitgevoerd in het weekeinde van 13-14 januari (zie voor indeling teldistricten figuur 1). Evenals de voorafgaande twee winters was het seizoen 1989/90 zeer zacht. Vorst of sneeuw van enige betekenis kwam niet voor. Daardoor lenen de drie opeenvolgende tellingen van 1988-90 zich voor analyses van de aantallen en de verspreiding van diverse soorten watervogels in Nederland gedurende zeer zachte winters.

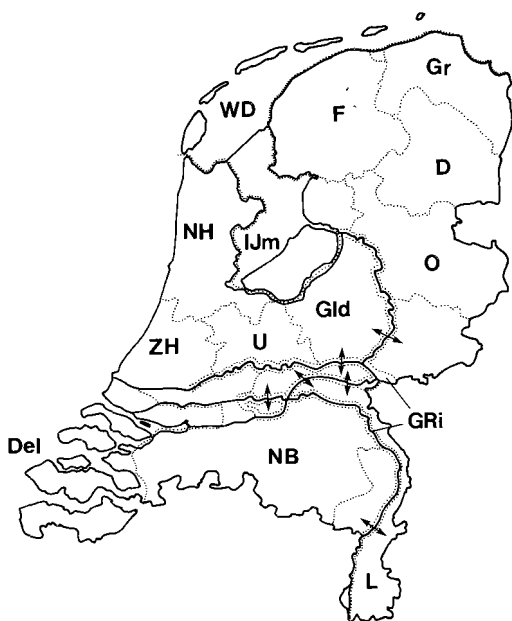
In januari 1990 werden van 622 gebieden telgegevens ontvangen (figuur 2). Dit is het grootste aantal gebieden sinds het begin van de midwintertellingen in 1967. Ten opzichte van 1989 is er een stijging met 32 gebieden, terwijl het verschil met januari 1988 zelfs 62 gebieden bedraagt. De gegevens zijn hierdoor niet zonder meer met elkaar te vergelijken. Continuïteit in tellingen van bestaande gebieden is belangrijker dan het steeds toevoegen van nieuwe telgebieden, waardoor het onderkennen van populatietrends wordt bemoeilijkt.

Resultaten

De midwintertelling van 1990 leverde voor ons land een totaal aantal van 1.4 miljoen watervogels op, die verdeeld waren over 27 soorten. Grote concentraties (aantallen afgerond) hielden zich op in waterrijke gebieden als IJsselmeer (340 000), de Deltawateren (210 000), Noord-Holland (200 000), het Waddengebied (200 000), Friesland (140 000) en de Grote Rivieren (130 000) (tabel 1).

De Smient was de talrijkste watervogelsoort in Nederland. De 400 000 Smienten hielden zich vooral op in Noord-Holland (92 000), Friesland (76 000) en in het Waddengebied (81 000). Echter ook in het Deltagebied (46 000), het IJsselmeergebied (46 000), Zuid-Holland (23 000) en langs de Grote Rivieren (20 000) waren belangrijke concentraties van deze soort aanwezig.

De Wilde Eend bleef met 320 000 vogels beneden het niveau van 1988 en 1989, toen er in minder gebieden 340 000 respectievelijk 380 000 werden geteld (van den Bergh 1990, 1991). Deze

Figuur 1. Indeling teldistricten. *Counting districts.*

Figuur 2. Overzicht van de getelde gebieden in januari 1990. *Areas counted in January 1990.*

Tabel 1. Resultaten van de telling in januari 1990. *Numbers of waterfowl counted in January 1990.*

District	District	Gr	F	D	O	Gld	U	NH	ZH	NB	L	WD ¹	IJm	Gri	Del	Totaal
Aantal gebieden	Numbers of areas	25	51	9	53	43	50	84	43	41	5	29	33	39	117	622
Dodaars	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	7	8	1	80	176	80	150	37	41	0	35	233	90	1155	2093
Fuut	<i>Podiceps cristatus</i>	40	121	11	71	101	332	744	307	71	0	303	4471	794	3664	11030
Knobbelzwaan	<i>Cygnus olor</i>	207	1077	83	748	346	574	1851	1525	187	0	78	709	1374	833	9592
Kleine Zwaan	<i>C. columbianus</i>	25	433	35	1407	3499	1526	960	711	890	0	417	859	1179	987	12928
Wilde Zwaan	<i>C. cygnus</i>	29	243	0	96	10	104	157	7	20	0	20	433	493	20	1632
Bergeend	<i>Tadorna tadorna</i>	5	20	0	0	0	0	549	25	14	0	32058	1200	85	7707	41663
Smient	<i>Anas penelope</i>	4516	75554	157	2893	1044	5310	91533	22974	1709	2	80960	46163	20376	46384	399575
Krakeend	<i>A. strepera</i>	47	11	0	7	2	130	415	180	95	0	38	701	220	1324	3170
Wintertaling	<i>A. crecca</i>	264	1647	60	413	1014	365	2428	1998	1525	124	3768	38304	3019	4737	59666
Wilde Eend	<i>A. platyrhynchos</i>	13220	37012	5599	20411	10982	10354	28834	14168	16428	7343	39575	32680	18826	60621	316053
Pijlstaart	<i>A. acuta</i>	41	1	0	0	8	0	11	19	40	0	5420	354	170	2725	8789
Slobeend	<i>A. clypeata</i>	22	1005	17	52	44	76	1179	918	83	0	1760	248	245	1319	6968
Krooneend	<i>Netta rufina</i>	0	0	0	0	0	0	7	8	2	0	0	0	0	0	17
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	380	2895	4	470	308	415	3243	501	611	0	306	17567	13330	2868	42828
Witoogeend	<i>A. nyroca</i>	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Kuifeend	<i>A. fuligula</i>	1485	4085	69	805	731	1712	28462	2057	403	4	556	59473	11431	23801	135074
Toppereend	<i>A. marila</i>	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	21363	99580	1	19	120966
Eidereend	<i>Somateria mollissima</i>	0	0	0	0	0	0	129	1	0	0	11891	3	0	73	12097
IJseend	<i>Clangula hyemalis</i>	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	13	15
Zwarte Zeeëend	<i>Melanitta nigra</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	48	0	2	9	59
Grote Zeeëend	<i>M. fusca</i>	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2	4
Brilduiker	<i>Bucephala clangula</i>	10	32	17	5	11	16	229	21	43	0	170	2392	36	6744	9726
Nonnetje	<i>Mergus albellus</i>	36	216	4	27	2	42	115	13	1	0	8	1422	225	46	2157
Middelste Zaagbek	<i>M. serrator</i>	49	0	0	0	0	0	16	0	0	0	56	47	0	5042	5210
Grote Zaagbek	<i>M. merganser</i>	38	159	23	115	13	48	185	10	3	0	97	1082	373	271	2417
Waterhoen	<i>Gallinula chloropus</i>	196	160	5	224	541	866	2419	918	587	18	1177	225	966	2661	10963
Meerkoet	<i>Fulica atra</i>	5540	14702	212	8678	6516	11534	34382	13841	2474	1	1828	28196	51958	35003	214865
Zwemeend	<i>Anas spec</i> ²	870	0	0	0	248	15	400	0	0	0	0	463	0	2475	4471
Dukeend	<i>Aythya spec</i> ²	85	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	85
Zwaan	<i>Cygnus spec</i> ²	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	280	0	0	280
Eend	<i>Duck spec</i> ²	80	0	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	500	0	598
Totaal	Total	27192	139381	6297	36502	25597	33499	198422	60239	25227	7492	201932	337086	125693	210503	1435062

¹ onvolledige telling *incomplete count*, ² niet gedetermineerd *not identified*.

soort was in het gehele land talrijk, maar de grootste aantallen verbleven in het Deltagebied (61 000), in het Waddengebied (40 000) en in Friesland (37 000). Gewoontegetrouw maakte de Meerkoet weer deel uit van de "grote drie" van deze telling. Er werden 210 000 Meerkoeten geteld, evenveel als in januari 1989. Zij waren talrijk langs de Grote Rivieren (52 000), in het Deltagebied (35 000), in Noord-Holland (34 000) en in het IJsselmeergebied (28 000).

Door het ontbreken van tellingen uit de lucht in het Waddengebied werden in januari 1990 maar weinig Eidereenden gezien. Aangenomen mag worden dat in werkelijkheid een veelvoud van de aldaar getelde 12 000 Eidereenden aanwezig was. Uitschieters kwamen bij deze midwintertelling ook bij de andere soorten niet voor. Vrijwel alle aantallen lagen in een orde van grootte die vergelijkbaar was met die in januari 1988 of januari 1989.

Vergelijking winters

Door het grotendeels uitblijven van vorst en sneeuw zijn de resultaten van de midwintertellingen van 1988-90 onderling redelijk goed te vergelijken, al moet men steeds bedenken dat niet ieder jaar een zelfde aantal gebieden wordt geteld. De

hieraan voorafgaande drie tellingen (1985-87) betroffen daarentegen juist koude winters. Het is interessant om het voorkomen van een aantal soorten over deze reeks van zes tellingen te bekijken (tabel 2).

Bij de Dodaars lag het aantal in 1985, tijdens een felle koudeperiode, lager (2300) dan in 1984 (zachte winter), toen er in ons land 3000 werden geteld. Nadien daalde het aantal nog verder en bereikte een dieptepunt in 1988, kennelijk als nasleep van de drie strenge winters. In 1989 en 1990 trad weer een geleidelijk herstel op.

De Fuut lijkt minder vorstgevoelig te zijn dan de Dodaars. Zelfs in strenge winters wijkt het aantal meestal maar weinig af van het gemiddelde aantal, dat gerekend over de laatste tien midwintertellingen neerkomt op 11 000. Alleen in januari 1986 was de Fuut veel talrijker (18 000), mogelijk ten gevolge van aanvulling met vogels uit andere delen van NW-Europa.

Van januari 1981 tot 1984 werden jaarlijks gemiddeld 7900 Knobbelzwanen geteld. In 1985-87, maar ook in de direct daarop volgende zachte winter van 1987/88, lag het landelijke aantal beduidend lager (6400, 7200, 7000, 6900). In 1989-90 waren er meer dan 9500 Knobbelzwanen. Kennelijk trekt een deel van de vogels bij strenge koude

Tabel 2. Aantallen (afgerond) van enkele soorten watervogels in Nederland gedurende drie koude (1985-87) en drie zachte winters (1988-90). *Numbers of some waterfowl species counted in The Netherlands during three severe (1985-87) and three mild winters (1988-90).*

Soort	Species	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Dodaars	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	2300	1200	1500	930	1500	2100
Fuut	<i>Podiceps cristatus</i>	8800	18000	9500	9500	10000	11000
Knobbelzwaan	<i>Cygnus olor</i>	6400	7200	7000	6900	9600	9600
Kleine Zwaan	<i>C. columbianus</i>	6200	6900	6600	11000	12000	13000
Wilde Zwaan	<i>C. cygnus</i>	1000	1400	3400	2000	2000	1600
Bergeend	<i>Tadorna tadorna</i>	20000	42000	16000	66000	45000	42000
Smient	<i>Anas penelope</i>	120000	280000	170000	430000	590000	400000
Krakeend	<i>A. strepera</i>	800	1900	1000	3600	2200	3200
Wintertaling	<i>A. crecca</i>	5900	16000	3900	26000	61000	60000
Wilde Eend	<i>A. platyrhynchos</i>	230000	350000	290000	380000	340000	320000
Pijlstaart	<i>A. acuta</i>	6600	12000	2800	11000	8700	8800
Slobeend	<i>A. clypeata</i>	500	2300	1100	2100	8800	7000
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	35000	53000	30000	52000	41000	43000
Kuifeend	<i>A. fuligula</i>	64000	170000	70000	140000	82000	140000
Brilduiker	<i>Bucephala clangula</i>	8200	9200	6600	9300	6800	9700
Nonnetje	<i>Mergus albellus</i>	1900	14000	2400	2800	1300	2200
Middelste Zaagbek	<i>M. serrator</i>	4800	15000	6900	3600	4100	5200
Grote Zaagbek	<i>M. merganser</i>	2600	36000	16000	2500	4100	2400
Waterhoen	<i>Gallinula chloropus</i>	7100	5100	3000	4100	6200	11000
Meerkoet	<i>Fulica atra</i>	250000	230000	210000	190000	210000	210000

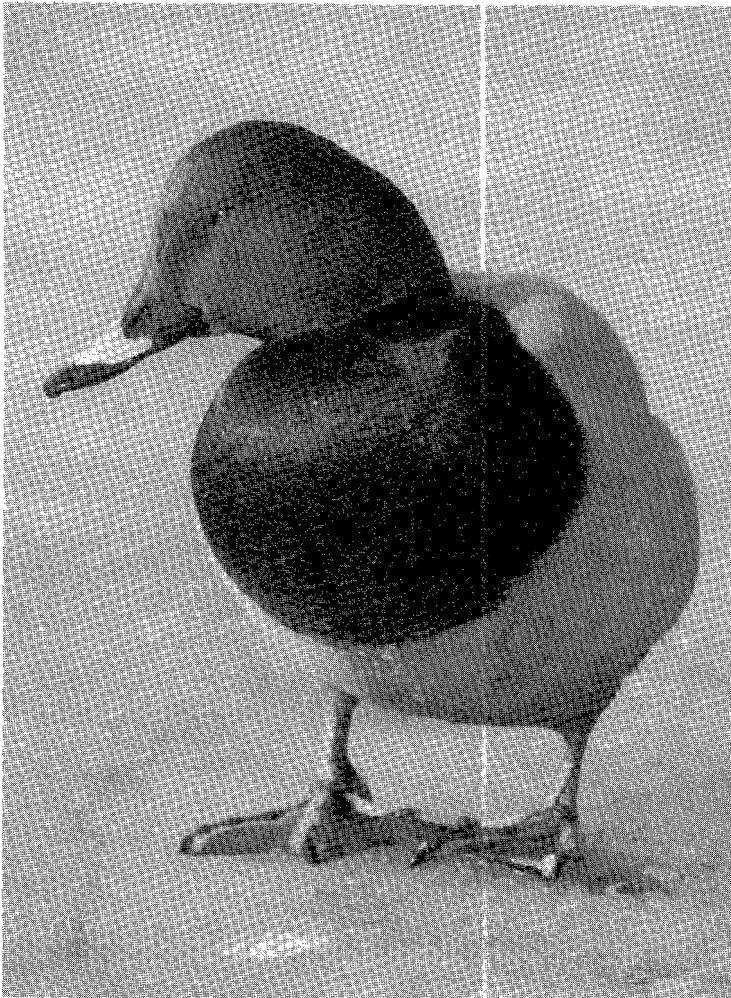
weg uit ons land.

De Kleine Zwaan overwintert de laatste jaren bij ons in toenemend aantal. Het gemiddelde aantal over tien midwintertellingen bedraagt 8500. In strenge winters ligt het aantal bij ons lager doordat dan veel Kleine Zwanen doortrekken naar Engeland. Een omgekeerd beeld geeft de Wilde Zwaan te zien. Deze vogels overwinteren in groten getale in het Oostzeegebied en nemen in ons land vooral onder invloed van koude toe. In 1985-87 bouwde de winterpopulatie zich geleidelijk op tot 3400 vogels in 1987, waarvan er relatief veel in de daarop volgende zachte winters naar de lage landen terugkeerden. Dit naïjfeffect is het sterkst in de IJsselmeerpolders en langs de Grote Rivieren.

Meestal is het aantal Bergeenden in koude perioden bij ons veel kleiner dan in milde perioden, maar desondanks was de soort in januari 1986 talrijk. Hieruit valt af te leiden dat hun belangrijkste verblijfplaatsen, de Waddenzee en de Deltawa-

teren, toen niet met ijs waren bedekt. De Smient is ook een vorstgevoelige soort. In koude winters blijft het landelijke aantal beneden de 300 000 (gemiddelde over tien midwintertellingen), terwijl in zachte winters dit niveau steeds ruimschoots wordt overschreden. Hetzelfde geldt overigens voor alle soorten zwemeenden, maar 1986 springt er wel steeds uit met verhoudingsgewijze grote aantallen. Daaruit kan worden afgeleid dat tijdens die telling de omstandigheden voor zwemeenden in Nederland nog relatief gunstig moeten zijn geweest. Vermoedelijk geldt dit eveneens voor Kuif- en Tafeleend. Van beide soorten bevonden zich in 1986 zeer grote aantallen in Nederland, vooral in het IJsselmeergebied. Zodra het IJsselmeer met ijs bedekt raakt, daalt gewoonlijk het landelijke aantal sterk. Hoewel een deel van de populatie dan uitwijkt naar de Grote Rivieren en de Deltawateren, verlaten veel vogels ons land.

Het aantal Tafeleenden lag in de drie zachte

Tafeleend, 16 februari 1991,
Zaandam (A. C. Zwaga).
Pochard Aythya ferina.

winters 1988-90 beneden het gemiddelde van de periode 1981-90 (56 000). De Kuifeend, die wat meer winterhard lijkt en minder veel zuidwaarts trekt dan de Tafelend, week in 1990 maar weinig af van het berekende gemiddelde over tien midwintertellingen (160 000). De Brilduiker toont een opmerkelijk stabiel patroon, dat weliswaar lichte schommelingen vertoont in samenhang met de aard van de winter, maar waarvan het aantal doorgaans slechts weinig afwijkt van het over tien tellingen berekende aantal van 8400 vogels. Het kleinste aantal werd geteld in 1987, toen vrijwel het gehele IJsselmeer en de Waddenzee met ijs bedekt waren. De meeste Brilduikers verbleven toen in de Deltawateren.

Bij de drie zaagbeksoorten werden in 1986 topaantallen geteld. Dit geeft aan dat een combinatie van strenge vorst in Noordoost Europa en nog veel open water in Nederland, de beste conditie biedt voor het optreden van grote concentraties. Veel van deze vogels zullen in zachte winters Nederland niet bereiken. Het aantal Waterhoentjes lijkt samen te hangen met de aard van de opeenvolgende winters. Zo geven de drie strenge winters van 1985-87 een vermindering te zien, waarna het aantal gedurende de drie daarop volgende zachte winters weer sterk toenam. Bij de Meerkoet was het landelijke gemiddelde, berekend over de laatste tien midwintertellingen, 220 000. Door de strenge winters in deze periode is het aantal Meerkoeten in de loop van de jaren tachtig mogelijk wat verminderd (het top-aantal was 350 000 in 1982), maar deze soort zal zich naar verwachting weer snel herstellen.

Belangrijke watervogelconcentraties

Bij de midwintertelling 1990 werd in 49 gebieden de 1% norm, die geldt als een internationale maat om de betekenis van wetlands aan te geven, overschreden. In 40 gebieden werd deze 1% norm voor één vogelsoort gehaald of overschreden, in zeven gebieden voor twee soorten en in twee gebieden waren van drie soorten internationaal belangrijke aantallen aanwezig. De meeste 1%-normoverschrijdingen (22) betroffen de Kleine Zwaan. Van de totaal geschatte Noordwesteuropese populatie van 17 000 vogels (Monval & Pirot 1989) verbleven er in 1990 13 000 (76.5%) in Nederland. Hiermee vervulde ons land in januari 1990 een zeer belangrijke functie als overwinteringsgebied voor deze populatie. In januari 1990 was meer dan 50% van de totale populatie in deze 22 gebieden aanwezig.

Van de Toppereend werd in 1990 80.7% van de geschatte populatie (150 000) in Nederland aangetroffen. Deze totaalschatting is vermoedelijk aan

de lage kant. Het open water van de westelijke Waddenzee, waar deze soort vaak talrijk is, werd in 1990 niet geteld. Er waren toen dus stellig meer dan 150 000 Toppereenden in ons land. Overigens bleef het optreden van belangrijke concentraties bij deze soort ook nu weer beperkt tot het IJsselmeer en de Waddenzee, waar zich bijna alle getelde Toppereenden ophielden.

Door het uitblijven van koude kwamen in 1990 van weinig winterharde soorten als Pijlstaart, Krakeend en Slobeend op diverse plaatsen belangrijke aantallen voor. Het ging daarbij om soms kleine wateren die voor andere soorten de 1% norm niet haalden, zoals enkele eendenkooien, het Zwanenwater en het recreatieobject Spaarnwoude. Dit onderstreept het belang dat kleinere gebieden kunnen hebben voor belangrijke percentages van populaties van bepaalde soorten watervogels.

Summary

This paper presents the results of the waterfowl census conducted in The Netherlands during 6-22 January 1990 (fig. 1, 2, tab. 1). The total number of waterfowl counted in 622 areas during the period amounted to 1.4 million (27 species). The most numerous species were Wigeon, Mallard and Coot with over 200 000 birds each. Other species with numbers of over 100 000 birds were Tufted Duck and Scaup. A synopsis of the abundance of waterfowl species counted in The Netherlands during three cold winters (1985-87) and during three very mild seasons (1988-90) is given in table 2. In 1990, 49 areas held one or more species with at least 1% of the NW-European flyway population. Internationally important numbers of Bewick's Swans were counted in 22 areas. The total number of Bewick's Swans in The Netherlands amounted to 13 000, which is 76.5% of the total population wintering in NW-Europe.

Literatuur

- VAN DEN BERGH L. M. J. 1979-81 (in serie). Verslag van de watervogeltellingen in januari en maart 1978-80. Watervogels 4: 48-72, 5: 43-64, 6: 95-118.
- 1983-91 (in serie). Watervogeltellingen in januari 1982-89. Limosa 56: 249-257, 58: 23-26, 59: 33-37, 59: 183-188, 61: 27-32, 62: 75-80, 63: 65-69, 64: 1-6.
- MONVAL J. Y. & PIROT J. Y. 1989. Results of the IWRB International Waterfowl Census 1967-1986. (Special publication 8) International Waterfowl and Wetlands Research Bureau, Slimbridge.

L. M. J. van den Bergh, DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Postbus 9201, 6800 HB Arnhem.

Aanvaard voor opname 14 december 1991